

MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI
TIP PROJELERİNİN KISITLARI VE
ALTERNATİF YAKLAŞIMLAR

Adnan AKSU

1. GİRİŞ

2. GENEL DEĞERLENDİRMELER

3. EĞİTİM VE EĞİTİM YAPILARININ İRDELENMESİ

- 3.1. Okul çağı nüfusunun çokluğu
- 3.2. Eğitim politikaları
- 3.3. Okul sayısı yetersizliği
- 3.4. Ders Programları
- 3.5. Okul Fiziki Ortamları

4. TİP PROJE SORUNSALI

5. SONUÇ

1. GİRİŞ

Bugün konuşmamda sizlere başlangıç olarak eğitimin ve eğitim yapılarının hepimizin bildiği sorunlarından bahsedeceğim. Bu konunun ele alınması Türkiye'nin kültürel, sosyal, siyasi ve hatta ekonomik yapısından bahsetmek demektir. Aslında belki de eğitim konusu ülkenin genel durumuna göre daha karanlık bir görüntü çiziyor olabilir. Ayrıntıya girmeden, ama en azından problemin çerçevesini çizmek için, konuşmamın konusunu bu bağlamda çerçevelemeyi yeğledim.

Devamında özellikle resmi (devlet) okul yapılarının genel bir değerlendirmesini yapmak istiyorum. Özel okullardan bahsetmeyeceğim çünkü; bu okullar toplam okul yapıları içinde %9 gibi çok küçük bir yüzdeye sahip. **(Tablo1)** Konuyu kamu (devlet) okulları çerçevesinde değerlendirmemin nedenlerinden birisi de yapılı çevre sorumlularının özellikle de mimarların genelde duyarsız kaldıkları bu alanda sosyal sorumluluklarına vurgu yapmayı amaçlamamdır.

Ayrıca eğitim kurumları içinde üniversitelerden de bahsetmeyeceğim. Ancak, burada değineceğim çıkarımların üniversite binaları bağlamında da aynen geçerli olduğunu söyleyebiliriz.

İkinci bölümde, tip proje uygulamaları ve sonuçlarından bahsedeceğim.

Sonuç olarak ise; Sokrates'in eğitim için tanımladığı "bir şey öğretmek değil sadece sorular sormak" çıkarımına pek de kulak asmayan bir uygulamayla sorular sorulmasını olanaksız kılan eğitim ortamımız hakkında sorular sormak istiyorum. Soruların ortaya konmasının bile sağlıklı uygulamalara ışık tutacağına inanıyorum.

2. GENEL DEĞERLENDİRMELER

Kanımcı, eğitim konusu **niceliksel** ve **niteliksel** olmak üzere iki ayrı ve **bağımsız olgu** olarak ele alınmalıdır;

Arzulanan, hiç şüphe yok ki, eğitim ve eğitim yapıları ele alınırken bu iki olgunun birarada ve özellikle nitelik üzerinden vurgu yapılarak değerlendirilmesidir. Ancak, ülkemizdeki nüfus

artışı, yerleşimler arası göçler ve belli bölgelere yığılmalar, kaynak yetersizliği ve eğitim politikalarındaki sürekli değişim, keyfi ve siyasi yaklaşımlar sonucu ortaya çıkan tutarsızlıklar her zaman nicelik sorununu nitelik kaygılarının önüne çıkarmıştır. Konu ele alınırken ne yazık ki sorunlar üzerinden konuşmaktan kaçınmıyoruz.

3. EĞİTİM VE EĞİTİM YAPILARININ İRDELENMESİ

Akademik bir okuma yerine gerçekler göz önüne alındığında sorunun önemli bir bileşeninin nicelik sorunu olduğu yadsınamaz.

Nicelik sorununu doğuran etmenleri şu şekilde sıralayabiliriz;

3.1. Okul çağı nüfusunun çokluğu

Türkiye dünyadaki bir çok ülkeye göre oldukça genç bir nüfusa sahip. 70 milyon insanın 15 milyonu örgün eğitim olarak adlandırılan ilköğretim ve ortaöğretim (lise) kurumlarında eğitim görmekte. **(Tablo 1)** Okula gitmeyenleri de saydığımızda nüfusun 1/3'den biraz fazlası temel eğitim yaş gurubu içinde. Avrupa'daki ülkelerin yarısından çoğunun nüfusundan fazla bir insan gurubunun eğitiminden bahsediyoruz. Ülkenin eğitime ayırdığı **kaynak** ve **niyet** göz önüne alındığında bu durumun çözümünün bir nitelik problemi düğümü oluşturmasının kaçınılmaz olduğu yadsınamaz.

Tablo 1

2008/09 Eğitim Kurumlarının Kademelere Göre Okul, Öğrenci Sayısı

Okul	Öğrenci Sy.	Resmi	Özel	AçıkÖğr	Okul Sayısı	Resmi	Özel	AçıkÖğr
Okul Öncesi ¹	804.765	%91,18	%8,82	%0,00	3.525	%38,18	%61,82	0,00
İlköğretim	10.709.920	%94,52	%2,24	%3,24	33.769	%97,31	%2,69	0,00
Ortaöğretim (Lise)	3.837.164	%83,83	%2,93	%13,24	8.675	%90,65	%9,34	0,01
Toplam	15.351.849	%91,68	%2,76	%5,57	45.969	%91,52	%8,48	0,00

(1) Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Okulları Özel Okullar Kısmında Sayılmıştır.

2008/09 Ortaöğretim (Lise) Kademelere Göre Okul, Öğrenci Sayısı

Okul	Öğrenci Sy.	Resmi	Özel	AçıkÖğr	Okul Sayısı	Resmi	Özel	AçıkÖğr
Genel Ortaöğretim	2.271.900	%79,19	%4,88	%15,93	4.053	%80,66	%19,32	%0,02
Mesleki ve Teknik Ortaöğr.	1.565.264	%90,57	%0,09	%9,34	4.622	%99,42	%0,58	%0,00
Toplam	3.837.164	%83,83	%2,93	%13,24	8.675	%90,65	%9,34	%0,01

3.2. Eğitim politikaları

Eğitim politikalarımız da ülkenin genel siyasi ortamı gibi çalkantılar ve kesintilerle değişimlere uğramaktadır. Bu karmaşık ve çelişik durum ders programlarından eğitim yapılarının fiziksel koşullarına kadar etkisini göstermektedir. Bu gün çocuklarımızın sıkıntısını çektiği gibi 30 yıl önce biz de ne yazık ki okula girdiğimiz koşullarla aynı koşullarda mezun olma olanağına erişemedik.

Bizi bütüncül düşünebilme ve bütünü algılayabilmekten alıkoyan ve bazılarının keyfi, bazılarının siyasi ve bazılarının da ideolojik olduğunu düşündüğüm bu politikalara ait uygulamalardan bazı örnekler vererek konuyu açmak istiyorum.

- **Farklı okul türleri** ; **Tablo 2**'de de görüldüğü gibi devlet kendi içinde öğrencilerin temel eğitim düzeylerinin ne kadar olması gerektiğine karar veriyor. Temel eğitimi farklı düzeylerde sunuyor. Sadece lise olarak aynı eğitim programını takip etmesi gereken birden fazla lise türü var. Ayrıca, Yatılı Bölge Okulu, Taşımalı Eğitim gibi eğitim dışı uygulamalar da bu çeşitlemeyi çoğaltıyor. Bu okullara ait yapıların tasarımlarında herhangi bir değişiklik ise genelde gözatilmemekte.

Tablo 2;

TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNDE ÖRGÜN EĞİTİM KURUMLARI:

Okul Öncesi Eğitim	İlköğretim	Ortaöğretim	
		Genel Ortaöğretim	Mesleki ve Teknik Ortaöğretim
• Anasınıfı• Anaokulu• Uygulama Sınıfı• Özel Türk Yabancı, Azınlık, Uluslararası Okullar Bünyesinde Anasınıfları• Diğer Kurumlar	• İlköğretim Okulu• Yatılı İlköğretim Bölge Okulu• Pansiyonlu İlköğretim Okulu• İşitme, Görme, Ortopedik, Zihinsel Engelliler İlköğretim Okulu• Özel Türk Yabancı, Azınlık, Uluslararası İlköğretim Okulu	• Lise• Süper Lise (uygulanmıyor)• Fen Lisesi• Anadolu Lisesi• Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi• Anadolu Öğretmen Lisesi• Yabancı Dil Ağırlıklı Lise	• Endüstri Meslek Lisesi• Teknik Lise• Anadolu Teknik Lise• Anadolu Meslek Lisesi• Kız Meslek Lisesi• Kız Teknik Lisesi• Anadolu Kız Meslek Lisesi• Anadolu Kız Teknik Lisesi• Anadolu Ticaret Meslek Lisesi• Anadolu İletişim Meslek Lisesi• Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi• Ticaret Meslek Lisesi• İmam Hatip Lisesi• Anadolu İmam Hatip Lisesi• İşitme Engelliler Çok Programlı lise• Ortopedik Engelliler Meslek Lisesi• Çok Programlı Lise• Sağlık Meslek Lisesi• Anadolu Sağlık Meslek Lisesi

• **Sekiz yıllık kesintisiz eğitim;** Aslında gerekliliği tartışılmamasına rağmen 1997 yılında hazırlıksız ve politik bir kararla 8 yıllık kesintisiz ve zorunlu eğitimin başlatılması bazı yapısal sorunlar doğurdu.

03-07; 07-12 ve 12-15 yaş grupları ayrı ayrı mekanlarda ders görürken birden bire 6 yaşındaki bir çocuk ile 14 yaşındaki çocuklar aynı mekanı paylaşmak zorunda kaldılar.

Oyun alanları ve ortak kullanım alanları, her iki guruba yeterli ve uygun olmadı.

Liselerle birlikte aynı binaları paylaşan ortaokul öğrencileri ilkokul binalarına taşındı. 7-12 yaş gurubuna göre yeterli olan mekanlar 12-15 yaş gurubuna göre yetersiz kaldı. Ayrıca 5 sınıflı okullar 8 sınıflı olarak kullanılmak zorunda kaldı. Şube sayısı azaldı veya sınıfların yoğunluğu artırıldı.

Bu yapısal değişim okul mimarisinde yeni çözümleri arayışlarını gerekli kıldı. Milli Eğitim Bakanlığı ortaya çıkan tüm bu olumsuzlukları gidermek için yeni yapılacak binalara ait projelerin "tip" olarak ve üniversitelerin döner sermayeleri kanalıyla üretilmesine karar verdi. Tamamı olmasa da bazıları uygulanma olanağı bulan bu projelerin listesi Tablo da gösterilmiştir. Elde edilen projelerin mimari nitelikleri, burada konumuz dışında tutulmuştur. Üniversiteler tarafından hazırlanan bu tip projeler için hazırlanan proje raporlarında da

konunun tip projelerle çözümlenmesinin sakıncaları dile getirilmiştir. Fakat Milli Eğitim Bakanlığı hiç bir döneminde bu yaklaşımdan vaz geçmedi.

• **Tam gün eğitimden ikili eğitime (yarım gün) geçildi.** Sonra tekrar bazı okullarda tam güne dönüldü. Bunun yanında, okullar arasında eğitim açısından bir ortalama tutturulamadığı için semt okulunda eve yakın okula gitme durumu yerini servis taşımacılığına bıraktı. Öğlen yemek sorunu okullarda çözülemedi. Yemekler dışardan getirtilip veya aileler tarafından hazırlanıp sınıflarda sağlıklı ortamlarda yenmeye başladı.

• **Sınav düzeni;** okulların içeriğini boşalttı. Öğrencilerin okulda geçirdikleri eğitim dışı zaman neredeyse hiç kalmadı. Daha ders sona ermeden dersanelere koşuşturuluyor. Okula devamsızlık hoş görülürken dersaneye devamsızlık yadırganıyor.

Bu örnekler çoğaltılabilir. Ancak değişmeyen birşey var ki, bu politikalar hiç bir dönemde öğrenciyi **etkinleştiren** bir yapıya kavuşamadı. Tek ortak yaklaşım ezberci ve **edilgen** bir öğrenci profili oluşturmakta birleşmiş olmasıdır.

3.3. Eğitim Binası Yetersizliği

Türkiye'nin hiç bitmeyen bir eğitim yapısı gereksinimi olduğu gerçeğinden kaçınamayız. Resmi eğitim politikalarındaki sürekli değişimler bu sorunu kesintisiz ve giderek daha da karmaşık kılmakta.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın sorumluluğunda olan okul yapısı inşa etme zorunluluğu ise ne yazık ki bu kurum tarafından karşılanamamakta.

Açığı kapatmak için Milli Eğitim Bakanlığı yanında bir çok kurum ve kuruluş seferber olmuş durumda.

Bunlar;

- Bayındırlık Bakanlığı
- TOKİ
- İMKB
- Milli Piyango İdaresi
- Dünya Bankası ve Avrupa Birliği
- Yardım Kampanyaları
- Şahıs Bağışları

Bunlara ilave olarak; mükelleflerden alınan eğitime katkı payları, bağışlanan arsalar ve binalar, sayısız yardıma rağmen açık bir türlü kapatılmıyor.

(Okul yaptırmak isteyen bir hayırsever için bu okullardan bir tanesinin projelerini DE biz hazırladık. Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Eğitim İl Müdürlüğü, Bayındırlık İl Müdürlüğü, Valilik, Belediye arasında ping pong topuna döndük başışçıyla beraber. Genelde başışçılar tip projeyi aynen uygulamayı tercih edip probleminden sıyrılıyorlar. Bunu değiştirip başka proje yapsak dediğinizde önce başışçı maliyetin yükselmemesini istiyor. Sonra diğer kurumların isteği bitmiyor. 2 kez okulun arsası 3 kez şekli değiştirdi. İlköğretim okulundan, meslek lisesine ordan yüksek okula kadar talepler dönüşüme uğradı. Kimse başışçıya uygulaması için verilen tip projede var olan bodrum katındaki, içinde kolonlar bulunan beden eğitimi salonunun nasıl kullanılacağını sorgulamıyordu, ama hazırladığımız yeni projede müdürün ve sekreterinin odasını istekler doğrultusunda birkaç kez değiştirdik.)

3.4. Ders Programları

Türkiye'deki tüm resmi ve özel okullar aynı ders (müfredat) programına uymak zorunda. Ancak uygulamada bu kural geçerliliğini yitirmiş durumda. Ders programlarının genel içeriği ile birey kimliği kazandırmaktan çok ezber içerikli olmasını bile geride bırakacak sorunlar yumağı ile karşı karşıyayız. Temel eğitim ders programlarının tamamı, neredeyse tüm sınıflarda lise veya üniversite giriş sınavlarına odaklanmış durumda. Okullar, öğretmenler ve veliler de ders programına karşı tutumlarını bu sınavlara göre revize ediyorlar. Neredeyse öğrencilerini bu sınavlar için kampa alan okullar mevcut. Müfredat programları ise dersanelerin arkasından ders konularını yetiştirmeye çalışıyorlar.

Sınava yönelik eğitim yanında dersanelerin eğitime yaklaşımı hele de dersane yapıları konularına girsek bu keşmekeşten çıkmak çok zor. Öğrencilerin okulda geçirdikleri zamana yakın süre devam ettikleri apartman ve apartman dairelerinden bozma dersanelerin niteliklerinden konuşmak bile olası değil. Ne yazık ki çocuklarımız bu sistemde anti sosyal yetişmenin yanı sıra bilgi ve fiziksel kirlenmeye de maruz kalıyorlar.

3.5. Okul Fiziki Ortamları

TED, Türk Eğitim Derneği tarafından hazırlatılan "Fiziksel Çevre Akreditasyon Çalışması" kapsamında "Fiziksel Çevre Yapı Standartları" araştırılmış ve okul yapılarında mekansal büyüklüklere yönelik öneriler geliştirilmiştir. Birim m² lere girmeden toplam metrekare üzerinden baktığımızda ; öğrenci başına bürüt 5.sınıfa kadar 11.16 m² bina, 75 m² bahçe, 6-8. Sınıflar 10.78 m² bina, 80 m² bahçe ve 9-12. Sınıflar için 12.50 m² bina, 170 m² bahçe alanının gerekli olduğunu görmekteyiz. **Tablo:x** Ayrıca Milli eğitim Bakanlığı tarafından

hazırlatılan ilköğretim okul yapıları el kitabında da öğrenci başına düşen yapı alanları 6 ila 8 m2 arasında önerilmektedir.

Öğrenci Başına Düşen Alanlar
Mekansal Büyüklükler; ² (olması gereken)

	Okul Öncesi 5. Sınıf	6-8. Sınıf	9-12. sınıf
Öğrenci Başına Brüt Bina Alanı * m2/öğrenci	11.16 m2	10.78 m2	12.50 m2
Öğrenci Başına Bahçe Alanı ** Bahçe m2/öğrenci	75 m2	80 m2	170 m2

Not:

*bu alan içerisinde eğitim alanları, kapalı spor alanları, kafeterye, mutfak, teknik merkez, dolaşım alanları gibiyapı gereksinim programı içerisindeki tüm mekanlar dahil edilmiştir.

**bahçe büyüklüğüne yapı taban alanı da dahil edilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlattırılan tip projelerde ise sadece bina alanlarına baktığımızda bile mekansal kaliteden bahsetmenin olası olamayacağı açıkça görünmektedir. 1200 öğrencili bir okul için 2133 m2 inşaat alanı içinde tasarım yapmak açıkçası bir mimari beceri de gerektirir diye düşünüyorum.

Tip Projelerde Öğrenci Sayıları ve Mekansal Büyüklükler.³

Derslik Sayısı	Toplam Öğrenci sayısı	Toplam Alan	Öğrenci Başına Düşen Bina Alanı	Öğrenci Başına Bahçe Alanı
40 Derslik	1200 öğrenci	2133 m2	1.78 m2	
24 Derslik	720 öğrenci	1358 m2	1.89 m2	

Çocuklarımız için eğitim gördükleri yapılarda çok gördüğümüz bu büyüklükleri ne yazık ki kent içindeki **kamusal alanlarda** ve **oyun ortamlarında** da gözardı ediyoruz. Ülke olarak tüketime yönelik alanlarda eğitime ayrılması gerekenlerden daha fazla ayrıcalıklı davranıyoruz.

Bu gün okul yapılarında bir sınıfta eğitim gören öğrenci sayısı ortalama 32 kişi olarak görünüyor. Ancak özellikle taşrada 50-60 öğrencili sınıflarda eğitim yapılmakta.

2008/09 Resmi Eğitim Kurumlarının Kademelere Göre Öğrenci, Derslik Sayısı

Okul	Öğrenci Sayısı	Derslik Sayısı	Derslik Başına Öğrenci S.
Okul Öncesi ¹	733.775	28.650	25,61
İlköğretim	10.123.457	305.420	33,15
Ortaöğretim (Lise)	3.216.847	99.797	32,23
Toplam	14.074.079	433.867	32,44

(1) Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Okulları Özel Okullar Kısmında Sayılmıştır.

Bilinen bir gerçek var ki ; **“iyi eğitim kötü mimari çevre içinde gerçekleştirilemiyor”** Bina içinde her öğrenci için ayrılması gereken alanın 10m2 den az olmaması beklenirken 2 m2 bile olmayan okullarda eğitim ve mekan kalitesini sağlamaya çalışıyoruz.

Milli Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Pilot Projesi, İlköğretim Okul Yapıları El Kitabı'nda *“okulların çevreye açık hizmet merkezleri olarak düşünülmesi, çevrenin kullanımına açılması ve bunun teşvik edilmesi hedeflendiği”*⁴ belirtilmektedir. Uygulamada ise; bu ilke genel yaklaşım olarak okul bahçelerinin asfaltlanarak çevre sakinlerinin otopark gereksinimi için kiralanması şeklinde gerçekleşmektedir. Böylece okul idaresi elde ettiği gelir ile devlete bulaşmadan genel giderlerini karşılayabilmektedir.

Geçen yüzyıldan bu yana eğitim binaları tasarımında aynı konvansiyonel yaklaşımın sürdürülmesi en doğrudan ve yalın ifadesiyle, bir imge sorununa da neden olmaktadır. İdeolojik beklentiler yaratılmak istenen imgeyi tip projeler aracılığıyla sıradanlaştırmaktadır.

Bu sıradan görüntüyü ticari kaygı taşıyan ve rekabet içinde olan özel okullar belli oranlarda kırmaktadır. Rekabet kalite ve niteliğe de alan açabiliyor. Ancak, görünen durumda öğrenci kaynağı siyasi, dini veya toplumsal gruplardan beslenen okulların bu özene gerek duymadıkları da gözlemlenebilmektedir.

4. TİP PROJE SORUNSALI

Türkiye’de tip proje ile yapı elde etme geleneği sadece okul yapılarımızda değil devlet eliyle üretilen tüm yapılarda başvurulan bir yöntem. Bu durumun geleneksel bir yaklaşım olduğu rahatlıkla söylenebilir. Tip okullar, tip hükümet konakları, tip konutlar, tip spor salonları, tip hastaneler, tip yetiştirme yurtları ve hatta tip kültür merkezlerimiz bile var. Cumhuriyetin

kuruluşundan bu güne kadar tüm yönetimler tip proje üretmeyi bir devlet politikası olarak benimsemiş ve uygulayagelmiştir.

Bu yöneme başvurmak genellikle kaynak kısıtlılığı yanında üretim, yapım ve kontrol kolaylığı bağlamında savunulmaktadır. Ancak kamunun bitmeyen yapı gereksinimini tek elden ve benzer tip projelerle karşılama politikalarında ekonomik, işlevsel ve kolay üretim nedenleri yanında özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında ve yakın geçmişimizde ideolojik beklentiler de önemli yer tutmaktadır.

Osmanlı yönetim düzeninin terkedilmesinden sonra yeni kurulan devlet savaştan tahrip olmanın yanında dış göçler (Mübadele) nedeniyle de önemli miktarda yapı stoğuna, özellikle de konut ve okul yapılarına gereksinim duyuyordu.

Bunu karşılamak için;

- Tip Köy Evleri,
- Tip Göçmen Evleri
- Tip Hükümet Konakları,
- Tip Okullar,
- Tip Hastaneler, Sağlık Ocakları
- v.b.

yapılmasını programına aldı. Bu tip projelerin yapılmasından amaçlanan o günlerde Zeki Sayar'ın ifadesiyle; *“içinde oturtacağımız insanların yaşayış ve adetlerini göz önünde tutmakla beraber, bu adetler günümüzün sıhhi ve ictimai mevzuatına uymadıkları için, yeni yurtlarında bunları kaldıracak şekillere de müracaat etmek lazımdır, bu suretle yeni kurulan köylere girecek köylüye; bu evlerde oturmak ve onu kullanmak usulleri ve medeni yaşama vasıtaları da temin edilmelidir, İnsanları bugüne layık ictimai bir hayata kavuşturmak lazımdır..”* şeklinde açıklanmıştı.⁵

Sayar tüm bu tipleşme gerekliliğine rağmen, tek tip yerine birkaç ev tipinin olmasının daha iyi olacağını da ilave ediyor yazısında. Arazi ve aile yapısına göre tipler oluşturmak gerekliliği üzerinde duruyor.

Devlet aslında o günlerin koşullarına göre benimsenen, ancak bu gün hala geçerliliğini sürdüren tek tip, çabuk, ucuz ve tek elden kontrol edilebilme kolaylığını da öne sürerek tip proje yöntemiyle yapı gereksinimini kapatma eğilimine gitti. Bir yandan, niceliksel olarak probleme kolay çözüm üretme iddiasının arkasına sığındı. Diğer yandan konu salt nicelik değerlendirmeleri bağlamında ele alınmadı. Aynı zamanda yukarda da belirtildiği gibi Modern

Türkiye İdeolojisi'nin kurulması ve topluma kabul ettirilmesi için benimsendi. Özellikle kırsal alanda modern örnek kentler oluşturmak devlet politikası olarak kabul gördü.

Cumhuriyetin kuruluşunda modernizme yaklaşım bir ikilem de doğurdu. Yeni bir devlet kurma çabaları ile modernizmin yıkıcı, eleştirici yapısı çelişkili bir durum ortaya çıkardı. Toplumun bir araya getirecek bir ölkü gerekliliği millet kavramına tutunmak ve yeni gelenekler oluşturma çabaları modernizmin birey kutsaması ile çatışıyordu.⁶ Bireye karşı ümmet, millet, gelenek ve ortalama tek tip insan yaratma güdüsü tip proje geleneğinin gerekçeleri arasında önemli bir yer tutar.

Eğitim alanında 1928 yılında ilk önce Latin Harflerini öğretmek için Millet Mektepleri kuruldu. Böylece yeni devlet ideolojisinin yaygın şekilde öğretilmesi başlamış oldu.

Cumhuriyet kendi ideolojisini benimseyip topluma yayması için yetiştireceği öğretmenini eğitmeye önce kendi okuyacakları yapıların sonra da öğretmenlik yapacakları yapıların nasıl olması gerektiğini öğretmek başladı. Bauhaus örneğinden de yararlanılarak 17 Nisan 1940'da kurulan Köy Enstitüleri aynı zamanda da ilk "tip okul projeleri" nin elde edildiği sürecin başlangıcıdır. Köy Enstitüleri'nde yapılacak yapıların bir kısmı yarışma yoluyla elde edildi. Proje yarışmaları yapılarak üretilen projelerin nasıl inşa edileceği öğretmenlere anlatılıyor ve gittiklerinde köylerde bu okulları inşa etmeleri isteniyordu. Bu yapılar aynı zamanda modern mimarinin devlet eliyle anadoluya yayılmasını amaçlıyordu. Devlet Ankara'da büyük ölçekli milli mimari geleneğinin başlamasına önayak olurken, taşraya da tip projelerle bu anlayışı yayıyordu.

Bu amaçla çıkarılan Köy Enstitüleri Mezunlarının çalışacakları köylerde yaptırılacak okul binalarının planlarına ait müsabaka şartnamesinde şu ifadeler yer almaktadır; "*Köy Enstitülerinden mezun olacak öğretmenlerin çalışacakları köylerde yaptırılacak ilkokul binalarının planlarının hazırlattırılması işi, 20/12/1940 tarihinden 10/02/1941 tarihine kadar devam etmek üzere memleket mimarları arasında aşağıda yazılı şartlarda müsabakaya konulmuştur.*

*Projesi yaptırılacak ilkokul binaları, her Vilayetin köylerinde yapılacak binalardır. Onun için müsabakaya iştirak edecek mimarlar; soğuk, sıcak ve mutedil iklim bölgelerini göz önünde tutarak bir bina için bu bölgelere göre üç tip proje teklif edeceklerdir. Mimarların, memleket iklim bölgelerinin hususiyetlerinden başka köylerde bulunabilen inşaat malzemesinin cinsini ve evsafını, iklim bölgelerine göre köy binalarının gösterdikleri stil farklarını, köylerdeki inşaatta çalıştırılabilecek elemanın teknik durumlarını nazarı itibare alarak projelerini hazırlamaları şarttır."*⁷

Eğitim yapısı olarak yarışma yöntemi yaygın olmasa da bu gün bir tip proje yarışması çıkarılsa veya ihale ile yaptırılsa istenenler ve beklentiler bundan farklı olmazdı herhalde.

1954'de Köy Enstitüleri komünizmi yayıyor şikayetlerinin yaygınlaşması sonucu oy kaybına neden olur endişesiyle politik kararlar sonucu kapandığında bu süreç de kesintiye uğradı. Ancak, tip proje kullanımı o tarihte Köy Enstitüleri'nde de bugün yapılanlarda da ideolojik ideallerin her zaman aracı olarak kullanıldı. Buna rağmen süreç hep ekonomik nedenlerle açıklanageldi. Ülkenin genç bir nüfusu vardı ve eğitim için çok sayıda okul gerekiyordu. Bunun için ise yeterince kaynak olmadığı iddiası daima yetkililerce ileri sürüldü ve nitelikten çok nicelik olarak konu ortaya kondu.

Bu gün hala kapatılmayan eğitim yapısı açığı yardım olarak yaptırılan okullarla çözümlenmeye çalışılıyor. Yardımı yapan öncelikle proje parası vermemek için sonrasında da sorumluluk almamak için "tip proje" kullanıyor. Aslında bu bağış ve yardım konusu kanımca sosyal bir arızayı da doğuruyor. Devlet ve toplum, eğitim, özellikle de eğitim yapısı konusunu ya baş belası gibi algılıyor ya da kendi parçası değilmiş de yardım edilmesi gereken "öteki"ymiş gibi görüyor. Öteki bir şekilde zararsız ve uysal hale getirilmeye çalışılıyor. En kolay yoldan eğitiliyor ama yardıma muhtaç olma durumundan asla kurtarılmıyor. Devlet ve toplum eğitimi kendi varoluşunun bir parçası olarak görebilse, konuyu yardım olgusu çerçevesinde çözümlenmekten kaçınması gerekmez mi? Geçen 90 yılda eğitim politikalarımızın ve okullarımızın haline baktığımızda eğitim alanındaki durumumuzun Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ve toplumsal yapısının genel konumunun çok altında bir seviyede olduğunu rahatlıkla görebiliriz.

Tip projeler ne yazık ki bazı iyi örnekleri olsa bile genelde mimari nitelikten uzak ürünler olarak yaygın bir şekilde kullanılmaya devam ediyor. İyi olanlar da tekrarlar sürecinde orijinalliğini giderek yitiriyor. Ya arsaya uymuyor, ya da gereksinmelere göre deformasyona uğruyor.

Son dönemlerde hazırlanan tip projelerde okul yapıları, 240, 480, 720, 960 ve 1200 derslikli okullar diye sınıflandırılmakta. Bu Okullar genelde alan büyüklükleri (m2) olarak ele alınıyor. Her türlü yerel, çevresel, iklimsel ve özellikle bağlamsal yaklaşımların göz ardı edildiği söylenebilir.

Aşağıdaki açıklamalar günümüzde tip projeler hazırlanırken mimarlar tarafından konunun nasıl değerlendirildiğine ve nelere çözüm arandığına yönelik ortamımızda var olan yaklaşımlara sadece bir örnek oluşturmaktadır.

“Projeler Türkiye'nin değişik bölge ve arazi yapılarında kullanılmak üzere "TİP PROJE" olarak tasarlanmıştır.

Tip proje uygulamasının getireceği olumsuzlukları en aza indirebilmek tasarımın ana amacı olmuştur.

Farklı arazilere uygulama kolaylığı açısından parçalı yapılardan oluşan okullar tasarlanmıştır. Modern mimari anlayış içerisinde, Geleneksel Türk Mimari Sanatı'ndaki bazı elemanlar da (geniş saçaklar, pencere söveleri, payandalar) kullanılarak gelenekler moderne uygulanmıştır.”

Görüldüğü gibi fiziksel ortamın eğitimdeki etkin konumu ve bunu sağlamaya yönelik arayışlar genelde problem alanımıza girmiyor. Bu bağlamdaki çözüm arayışlarına ise sıklıkla özel okul tasarımlarında karşılaşıyoruz. Çünkü devlet okulları, biz mimarlar arasında da, mimari beceri ve arayışlarımızdan, heyecanlarımızdan ve tartışma ortamımızdan arta kalan enerjimizi bağışladığımız bir yardım etkinliği olmanın ötesine geçmiyor.

Türkiye’de mimarlık ortamı daima konulara **romantik bir duyarlılıkla** yaklaşıyor. Mimarlık disiplini için genel bir tutum olduğuna inandığım bu romantizmin görüntüsünü Ünal Nalbantoğlu şu şekilde tanımlıyor; “romantik ruh halinin ayırdedici özelliği, onun gerçeklerden sürekli kaçması, bunu da *tek başına gerçekleri birbirleriyle çarpıştıran bir sinisizmle, alayla yapmasıdır. Bu tutumu sürekli sergileyen bir ‘ego’ hiçbir şeye ciddi olarak angaje etmez kendini.*”⁸ Ülkenin geleceğinin şekillendiği eğitim ve onun fiziksel ortamlarına karşı mesleki duruşumuz kanımca bu sözlerle örtüşmekte.

Oysa ki, bu konuda mimarlara çok ciddi anlamda sosyal sorumluluklar düşmekte. Diğer bir açıdan bakıldığında ise; mimarlar için geniş bir uygulama ve deneyimleme alanı sağlama olanağı bulunan yapıların tip proje ile elde edilmesi *“hem mimari emeğin sömürülmesine, hem de tasarlama fırsatlarının heba edilmesine yol açıyor. Ülke bedava proje bulmak uğruna, garantili kötü tasarıma mahkum ediliyor.”*⁹

Bu alanda son 70 yıl içinde neredeyse hiç yarışma açılmadığını da burada belirtmek isterim. Ortam ile paylaşılan resmi okul yapısı çözümlerimiz yok denecek kadar az.

Eğitim ve eğitim yapılarının bileşenleri mimarlık disiplininin dışında gelişimini sürdürmekte ve bu bileşenleri oluşturması beklenen Deneyim, Bilim, Kuşku, Yaratıcılık kavramları yerine ideolojik önermeler yeğlenmektedir.

Hiç kuşku yok ki **ideoloji** mimarının temel bileşenlerinin başında gelir. İşin içine eğitim girdiğinde ideoloji, mimari anlamının ötesine geçerek politik ve güncel siyasetin aracı haline getirilebiliyor. “İşin gerçeği şu; imar edilen çevre aslında topluma egemen iktisadi ve siyasi güç mekanizmalarınca inşa ediliyor.”¹⁰ Bu süreçte uzman mimarın ideolojisi, eğer “piyasa mimarı” değilse ideolojik bir yanılısma üzerine kuruludur. Gerçekte mimarın hizmetini satın alan özel yada kamusal müşterinin ideolojisi baskın rol oynamaktadır. Oysa Egemen aklın ve mutlak iktidarın “toplum bilincini kesintiye uğrattığı” bilinen bir durumdur.

Bu gün mutlak iktidarın ideolojik yaklaşımı okul yapılarımızın genel görüntüsünü belirliyor. Yapılan uygulamalarda da geleneksele gönderme yapılarak işveren konumundaki yönetimin beklentileri karşılanmaya çalışılıyor. “özensizlik, hiçlik duygusu, konformizm, öykünme, eylemsizlik sıklıkla kışkırtılıp, kullanılıyor. Hemen tüketilebilen, derinliği olmayan, kolay, basit, sığ ve sıradan bir dil görünene hakim durumda. **Güncel olan gelecek olana yeğliniyor.**”¹¹

5. SONUÇ

Sonuç olarak;

- İhtiyaçların çokluğu, kaynakların kısıtlılığı gibi nicel zorunlulukların arkasına sığınmanın eğitim yapılarındaki sığılığı, basitliği ve ucuz olma durumunu haklı çıkarmaya yetmediği,
- Merkezi yönetim yanında özellikle tip projeler yoluyla proje hizmetinin tek merkezden yürütülmesinin; taşranın üretme, karar alma, sonuç çıkarma ve kendini ifade etme kabiliyetini yok ettiği, gelişmesini engellediği, bu nedenle proje ve yapım süreçlerinin tek merkezden yürütülmesinden vazgeçilmesi gerektiği,
- “İlköğretim okulunu öğrenci, aile ve çevrenin kullanacağı bir eğitim, kültür ve spor merkezi olarak tasarlamak ve buna yönelik programlar geliştirmek. Hedef: okul-aile-çevre işbirliğini güçlendirmek” ifadesiyle “Temel Eğitim Pilot Projesi” kapsamında Ekim 1997’de belirlenen çalışma programının bu gün neden hala gerçekleşmekten çok uzak görüldüğünün açıklanabilmesi,
- Resmi ideolojinin veya iktidar politikalarının yerleştirilmeye çalışılmasının özerk ve özgür yaklaşımlara olanak sağlamadığı,

- Wittgenstein'in "kuralın belirlediği bir eylem şekli olmaz, çünkü her eylem şekli kuralla uyuşacak hale getirilebilir."¹² sözüne atıfla, eğitim ve eğitim yapıları alanındaki tüm kurallarımızın ve yaklaşımlarımızın tekrar sorgulanmasının yapılabileceği,
- Konu ile ilgili olarak mimarlık disiplininin direkt sorumlu tutulamayacağı, genelin ötesinde özellikle eğitim yapıları bağlamında mimarlık disiplini çalışma alanının çok karmaşık olduğu, düğümü çözmenin de ne yazık ki mimarlar için olanaksızlığı,
- Özel okulların bu çalışmanın dışında tutulmasına rağmen, en azından tek yapı örneğinde varolan nitelikli çözüm önerileri nedeniyle eğitim yapıları bağlamında mimari tartışmaların merkezine oturtulmayı hak ettiği, TSMD tarafından hazırlanan bu serginin de değerlendirme ve tartışma ortamı sağlayarak önemli bir işlevi yerine getirdiği,
- Pragmatik kararların ve pragmatik önerilerin beraberinde pragmatik çözümler doğurduğu, oysa ki özellikle biz mimarlar için profesyonel beklentilerden çok sosyal bir duyarlılık ve sorumluluk çerçevesinde çağdaş ve yaratıcı önermelerin zorunluluğu,
- Eğer çeşitliliklere ve anlamsızlıklara katlanılabiliirse yaratıcılığın ve özgünlüğün yolunun açılmış olabileceği,

Konularındaki çıkarımlarımı sizlerle paylaşmak istedim.

Hepinize saygılar sunuyorum.

¹ Dr., Öğretim Görevlisi, Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

²TED-Fiziksel Çevre Akreditasyon Çalışması,Fiziksel Çevre ve Yapı Standartları, Başvuru Kaynağı, Ankara, Eylül 2004 s:41

³ EFİKAP projesi

⁴ T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, İlköğretim Okul Yapıları El Kitabı, Temel Eğitim Pilot Proje si, Proje Yönetim Ekibi

⁵ (Z. Sayar, iç kolonizasyon,s:47

⁶ Duygu Köksal, Cumhuriyet İdeolojisi ve Estetik Modernizm: Baltacıoğlu, Yeni Zamanlar ve Bauhaus. Bauhaus: Modernleşmenin Tasarımı, Derleyen: Ali Artun, esra Aliçavuşoğlu. İletişim Yayınları 1381, 1. Baskı 2009, İstanbul s:246

⁷ S:187

⁸ Hasan Ünal Nalbantoğlu, Türkiye’de Modern Mimarlık Pratiği ve Söylemi – 70 Sonrası Mimarlık Tartışmaları, Mimarlar Derneği Yayınları, 1996, Ankara s:106

⁹ Arredamento Mim.1998/06, 100+4 s:62

¹⁰ Hasan Ünal Nalbantoğlu, Türkiye’de Modern Mimarlık Pratiği ve Söylemi – 70 Sonrası Mimarlık Tartışmaları, Mimarlar Derneği Yayınları, 1996, Ankara s:122

¹¹ Aydın Şimşek, Yaratıcı Yazarlık ve Deneysel Düşünce, Kum Yayınları, 2006, Ankara, s:

¹² Kojin Karatani, Metafor Olarak Mimari, metis Yayınları, Mart 2006, İstanbul, Çev: Barış Yıldırım, s:147